

MIKULÁŠOVI BAKOŠOVI

Bratislava 9. septembra 1948

Rád kvitujem oznámenie, že Slovenská akadémia vied a umení už aj vyzvala niektorých zahraničných prednášateľov pre cyklus prednášok o rokoch 1848-49. K dotazom v liste uvedeným navrhujem porobiť tieto opatrenia:

1) Vo veci ruského prednášateľa obrátiť sa osobne na Miloša Krnu, ktorý je t. č. kdesi na Slovensku, aby vypátral, kto by bol najvhodnejšia osoba z Moskvy. Napísať tiež Bogatyriovovi, ktorý by nám poslúžil radou, a konečne obrátiť sa na Sidorova, ktorý tu bol a myslím, prišiel by predovšetkým do úvahy.

2) Ak by ste nenašli vhodnejšiu osobu, neodmietam Váš návrh, aby som prednášal za Slovensko ja. Prijímam to však len preto, aby sa cyklus prednášok uskutočnil. A tiež v tomto prípade prosím, aby vec bola prerokovaná s vedením kult. prop. oddelenia KSS, ktoré nech ešte raz uváži, či by lós mal na mňa padnúť.

3) Je mi skutočne ľúto, že až doteraz neboli menovacie dekréty pre navrhnutých členov SAVU vypustené; vec je však mimo dosahu nášho úradu, resp. slovenských orgánov a činím ju predmetom rokovania na Predsedníctve vlády v Prahe, ktoré bude ešte tento mesiac. Dúfam, že cyklus sa už uskutoční pod vedením nového predsedníctva SAVU.

4) Informujte ma o odpovediach činiteľov vyzvaných zúčastniť sa na cykle prednášok. Bude im treba ešte napísať — ak sa už tak nestalo — že prednášky majú mať jednu spoločnú niť: zhodnotiť kriticky účasť toho-ktorého národa na udalostiach v rokoch 1848-49 tak nevyhnutne, aby ponaučenia vytvorili platformu pre dorozumenie v r. 1948 atď.

5) Takisto bude treba, aby ste s vedením kult. prop. oddelenia prerokovali otázku účasti juhoslovenského zástupcu. Nevieam, aký zástoj hrá dnes

Zicherle, v každom prípade treba preskúmať a uvážiť veľmi dobre, kto má byť juhoslovanským, resp. chorvátskym prednášateľom. Podľa mojej mienky je nevyhnutne potrebné, aby chorvátsky prednášateľ sa na cykle zúčastnil.

Prosím Vás ešte raz, aby ste veci naháňali. Myslím, že takýto cyklus môže byť najvýznamnejším podujatím pri rozbere a pri rozvedení významu revolučných udalostí pred storočím ako aj ponaučením z nich vyplývajúcich.

S úctou

L. Novomeský

Tento Novomeského list reaguje na Bakošovu informáciu z 8. IX. 1948, čo SAVU podnikla vo veci prednáškového cyklu od 25. VI. Úradný správca oznámil, že prostredníctvom vyslanectiev zistili adresy prednášateľov z Poľska (R. Werfel), Rumunska (M. Roller) a Budapešti (J. Révai). Z Čiech bude prednášať dr. Václav Husa. Všetkých už informovali a poprosili o referáty na október, prípadne na november. Nezistili ešte Zicherlovu adresu (Juhoslávia). Potom pokračoval: „O prednášku za Slovákov ako najpovolanejšiu osobu dovolili by sme si navrhnúť a čo najzdvorilejšie požiadať Vás. Bolo by treba, aby ste láskavo ešte rozhodli, koho pozvať prednášať za ZSSR. Správa Slovenskej akadémie vied a umení podotýka, že by bolo potrebné, aby sa usporiadanie tohto cyklu prednášok mohlo uskutočniť už pod vedením nového predsedníctva SAVU, aby tak cyklus prednášok mohol nadobudnúť ráz významnej kultúrnej udalosti a náležitú závažnosť.“

20. IX. povereník školstva doplnia list z 9. IX. návrhom, aby z Juhoslávie pozvali prozaika Miroslava Krležu (podnet A. Siráckeho). Myslí, že Bakoš by si mal podrobnejšie pohovoriť so Siráckym, pozisťovať všetky okolnosti a podľa toho pokračovať. „Keby z viacerých osôb on mal prichodiť do úvahy, odporúčal by som jeho, pretože je i našej čitateľskej verejnosti ako-tak známy.“

Bakoš napísal 27. IX. čs. vyslanectvu v Belehrade výmenu Zicherleho za Krležu. 11. X. dostal odpoveď z Min. zahranič. vecí. 21. X. vychádzajúc z tohto listu informoval Novomeského, že „účasť zástupcu Juhoslávie... vzhľadom na dnešný stav československo-juhoslovanských stykov“ pokladá Zamini „zo zahraničnopolitického hľadiska za neúnosné. Preto M. Krležu a ani nikoho iného

z Juhoslávie nemáme pozývať“. Na druhom zasadnutí Informačného byra komunistických a robotníckych strán (Informbyro — konzultatívny orgán kom. strán, vzniklo v sept. 1947, za stále sídlo si zvolilo Belehrad, od r. 1948 Bukurešť, činnosť zastavilo r. 1956) v júni 1948 totiž kritizovali Komun. stranu Juhoslávie a prijali o tom rezolúciu. Medzi Juhosláviou a ostatnými socialistickými krajinami vznikla roztržka, ktorá sa prehĺbila po druhej rezolúcii Informbyra (november 1949). Príruční slovník k dejinám KSČ (1964) charakterizuje túto udalosť slovami:

„Došlo k dočasnému narušení styků komunistických stran s jugoslávským lidem. budujícím socialismus. Skutečnosti, které se staly známými po XX. sjezdu KSSS, ukázaly, že značnou vinu na tomto zhoršení vztahů měl Stalin, který se vůči Jugoslavii dopustil hrubé a naprosto neopodstatněné svévole.“

V citovanom liste 21. X. Bakoš ešte informuje, že o prednášateľa zo ZSSR požiadal prof. A. L. Sidorova a že SAVU navrhuje prof. I. I. Udaľcova alebo S. Nikitina, ktorý uverejňuje v časopise Voprosy istorii štúdiu o danej téme. V. Husa prisľúbil prednášku na koniec októbra. Budú urgovať termíny od Révaiho, Rollera a Werfela. Prosí o prípadný komentár k uvedeným faktom.

Novomeský sa poďakoval za správu 9. XI. 1948 a komentoval ju takto: „Bolo by však veľmi potrebné posúriť veci, aby sa cyklus neuskutočnil až pri 150. výročí slovenského povstania, popri prípade ešte neskoršie.“ Zároveň odporúčal Ernsta Fischera z Viedne, ktorý „z hľadiska rakúskeho (nemeckého) by mohol prispieť k osvetleniu danej témy“. Tento návrh asi podnietil fakt, že pražské Dělnické nakladatelství práve vydalo Fischerovu knihu Rakousko 1848, problémy demokratické revoluce v Rakousku. Navrhuje začať cyklus hneď akonáhle zabezpečia sovietskeho prednášateľa a poznamenáva: „Napokon, najdôležitejšia bude prednáška maďarská a naša. Všetky ostatné majú skôr utvoriť atmosféru a medzinárodný obzor pri objasňovaní sporných otázok.“ Odporúčal tiež, aby Nikitinov príspevok o účasti slovanských národov v revolúcii 1848 bol uverejnený v niektorom slovenskom časopise.

Výmena listov medzi povereníkom školstva a SAVU (od januára 1949 korešpondenciu podpisoval predseda Správneho zboru SAVU Andrej Sirácky a tajomník Štefan Luby) o prednáškovom cykle pokračovala ešte vyše roka. Vyplýva z nej, na aké neuveriteľné ťažkosti narážalo jeho organizovanie, ale aj to, že akcia sa koneč-

ne začala 18. I. 1949 prednáškou M. Rollera (o účasti Rumunov v revolúcii 1848), pokračovala referátmi I. I. Udaľcova 7. a 10. II. (Rusko v roku 1848, Slovanské národy v rakúsko-uhorskej ríši v roku 1848), prednáškou V. Husu o Čechoch v revolúcii 1848—49. Ostatní pozvaní sa pre rôzne príčiny ospravedlnili: Werfel pre chorobu, Fischer pre „súčasnú politickú situáciu“ v Rakúsku, Révai sa medzičasom stal ministrom.

Sirácky s Lubym informovali povereníka 25. IV. 1949 o priebehu cyklu a o. i. požiadali ho, aby dodal svoju prednášku čím skôr, lebo k IX. zjazdu KSC chcú vydať zborník všetkých referátov. Nebol to reálny termín, lebo IX. zjazd KSC sa konal 25.—29. mája 1949! Novomeský sa 10. V. poďakoval za správu, ale upozornil, že „podľa dávnejšieho dohovoru má byť moja prednáška posledná, po absolvovaní prednášky Révaiho, Fischera a Werfela. V liste uvádzate, že títo traja páni nebudú prednášať. Prečo? Treba sa pokúsiť cez stranu (Kultúrna komisia) vplyvať najmä na Révaiho a Fischera, aby na prednášky prišli. Ak by sme túto vec ovplyvniť nemohli, samozrejme, musíme sa uspokojiť s ich písomnými príspevkami a v tom prípade by som sa pripravil na uzavretie cyklu ja. Buďte takí dobrí a podajte mi správu o tom, čo ešte podniknete a tiež Vás prosím, aby ste mi poslali odpisy prednášok, ktoré doteraz o tejto téme odzneli.“

V Ústrednom archíve SAV sa zachovalo ešte niekoľko listov z nasledujúcich mesiacov, ktoré dokazujú, že predstavitelia Akadémie sa usilovali cyklus dokončiť. Podarilo sa im však vybaviť iba to, aby minister Révai poslal namiesto seba svojho spolupracovníka Aladára Móda. Informáciu o tom 4. XI. 1949 končia slovami: „Dúfajme, že medzi prednášateľov budeme môcť zaradiť aj Vás, slovutný pán povereník.“

A. Mód prednášal o politickom dedičstve rokov 1848—49 15. XII. Sirácky a Luby informovali o jeho prednáške povereníka niekoľkokrát a súčasne ho žiadali, aby im oznámil tému svojej prednášky a termín zakončenia cyklu. Nie je známy nijaký doklad o tom, či Novomeský prednášal o probléme, ktorý ho bytostne zaujímal a na ktorého riešení i z medzinárodného hľadiska mu tak mimoriadne záležalo. Cyklus prednášok sa nekonal podľa jeho predstáv (neúplný, oneskorene, s prestávkami, neprímeraná úroveň, neprímeraná účasť poslucháčov atď.), možno teda rezignoval a referát nenapísal.

Zopár dokladov v ÚA SAVU dokazuje, že pracovníci SAVU chceli vydať zborník aspoň k zjazdu KSS (máj

1950). Vysvitá to napr. z listov V. Husovi a Arnoštovi Klímovi 18. III. 1950: hlavným redaktorom má byť M. Bakoš a v zborníku *Revolučné dedičstvo rokov 1848—49* majú byť príspevky sovietskych (Voľgin, Udaľcov), rakúskych (Fischer) a maďarských (Mód) historikov (popri článkoch uvedených českých autorov). „Okrem toho bude v zborníku príspevok poverenika L. Novomeského o tejto téme z hľadiska slovenských národných dejín.“ Termín — do konca marca!

J. Štolc, prednosta prezídia SAVU žiada 26. IV. 1950 od V. Husu príslušnú „štúdiu z hľadiska českých krajín“, lebo Klíma je zaneprázdnený. Vymenúva vyššie uvedených autorov (pribudol k nim B. F. Poršnev a doslov A. Siráckeho), ale Novomeský už v zozname nie je.